

Odnos rizičnog i delinkventnog ponašanja adolescenata i roditeljskog ponašanja

Vuko, Jelena

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:501743>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-22**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju

Preddiplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Jelena Vuko

**Odnos rizičnog i delinkventnog ponašanja
adolescenata i roditeljskog ponašanja**

Završni rad

Zadar, 2016

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju

Preddiplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Odnos rizičnog i delinkventnog ponašanja adolescenata i roditeljskog
ponašanja

Završni rad

Student/ica:

Jelena Vuko

Mentor/ica:

Doc.dr.sc. Ivana Macuka

Zadar, 2016

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, *Jelena Vuko*, ovime izjavljujem da je moj *završni* rad pod naslovom *Odnos rizičnog i delinkventnog ponašanja adolescenata i roditeljskog ponašanja* rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2016

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	5
SUMMARY	6
UVOD	7
<i>RIZIČNA I DELINKVENTNA PONAŠANJA ADOLESCENATA</i>	7
<i>Rodne razlike u manifestiranju rizičnih i delinkventnih ponašanja</i>	9
<i>ODNOS RIZIČNOG I DELINKVENTNOG PONAŠANJA I RODITELJSKOG PONAŠANJA</i>	11
CILJ ISTRAŽIVANJA	13
PROBLEMI I HIPOTEZE	13
METODA.....	15
<i>Ispitanici</i>	15
<i>Mjerni instrumenti</i>	15
<i>Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP) (Ajduković, Ručević, Šincek, 2009.)</i>	16
<i>Upitnik za mjerenje roditeljskog ponašanja: CRPBI–57 (Keresteš, 1999)</i>	17
<i>Ispitivanje pojavnosti različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja kod adolescenata, te postojanja razlika u pojavi tih ponašanja s obzirom na spol</i>	21
<i>Ispitivanje odnosa između rizičnog i delinkventnog ponašanja adolescenata i roditeljskog ponašanja</i>	24
DISKUSIJA.....	26
ZAKLJUČAK	32

SAŽETAK

NASLOV: Odnos rizičnog i delinkventnog ponašanja adolescenata i roditeljskog ponašanja

Rizično ponašanje je ponašanje osobe koje ima potencijalno negativne posljedice na osobu koja manifestira takvo ponašanje, njegovu okolinu te nepovoljno djeluje na daljnji psihosocijalni razvoj. S obzirom da se učestalost rizičnih ponašanja povećava u adolescenciji, osnovni cilj ovog istraživanja bio je ispitati pojavnost različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja (krađa i razbojništvo, prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, normativno-nepoželjna ponašanja, korištenje i zloupotreba psihoaktivnih tvari, rizična spolna ponašanja, nasilnička ponašanja i autoagresivna ponašanja) kod adolescenata te utvrditi razlike s obzirom na spol. Također se ispitala povezanost različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja sa roditeljskim ponašanjem (emocionalnosti, psihološkom i bihevioralnom kontrolom). U istraživanju je sudjelovalo 138 ispitanika (70 djevojaka i 68 mladića), u dobi od 14 do 18 godina. Za ispitivanje rizičnog i delinkventnog ponašanja koristio se *Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih*, a roditeljsko ponašanje je ispitivano *Upitnikom za mjerenje roditeljskog ponašanja*. Rezultati istraživanja ukazuju da mladići iskazuju više razine određenih rizičnih i delinkventnih ponašanja u odnosu na djevojke. Također rezultati ukazuju da mladići i djevojke koji iskazuju više razine rizičnih i delinkventnih ponašanja doživljavaju svoje roditelje emocionalno hladnijima, odbacujućima i nezainteresiranima.

Ključne riječi: rizična i delinkventna ponašanja, roditeljsko ponašanje, spolne razlike, adolescenti

SUMMARY

TITLE: The association between adolescent risky and delinquent behavior and parental behavior

Risky behavior is the behavior which has potentially negative effects on the person who manifests such behavior, and on his environment, also it can have adverse effect on the further psychosocial development of that person. Since the risky behavior increases during adolescence, the main aim of this study was to investigate the incidence of various forms of risky and delinquent behavior (theft and robbery, misdemeanor and minor delinquent behavior, normative and undesirable behavior, use and abuse of psychoactive substances, risky sexual behavior, violent behavior and auto-aggressive behavior) among adolescents and to identify gender differences. The association of various forms of risky and delinquent behavior with parental behavior (emotional, psychological and behavioral control), was also examined. The study included 138 subjects (70 girls and 68 boys) of age 14-18 years. In order to assess risky and delinquent behavior *Questionnaire of self-reported risky and delinquent behavior among young people* has been used. To assess parental behavior *Children's Report of Parental Behavior Inventory* was applied. Survey results indicate that young men reported higher levels of certain high-risk and delinquent behavior than girls. Also results indicate that young men and women who reported higher levels of risky and delinquent behaviors perceive their parents emotionally colder, dismissive and uninterested.

Key words: risky and delinquent behavior, parental behavior, gender differences, adolescents

UVOD

RIZIČNA I DELINKVENTNA PONAŠANJA ADOLESCENATA

Brojni stručnjaci (pedagozi, psiholozi, sociolozi i dr.) koji se bave ponašanjem djece i mladeži susreću se s mnogim nedoumicama, teškoćama i problemima kada žele definirati i klasificirati jedan vrlo specifičan i kompleksan pojam kao što su rizična ponašanja. Kao sinonimi za navedeni pojam u suvremenoj literaturi rabe se još i termini poput: smetnje ponašanja, poremećaji u ponašanju, društveno neprihvatljivo ponašanje, asocijalno ponašanje, devijantno ponašanje, abnormalno ponašanje, ometajuće ponašanje, delinkventno ponašanje, djeca s teškoćama u ponašanju, odgojna zapuštenost, prijestupničko ponašanje i sl. Sva ova prevelika raznolikost u označavanju jedne pojave svakako je odraz nemogućnosti pronalaženja jednog termina koji bi zadovoljio sve aspekte ovoga složenog fenomena. Ricijaš, Krajcer i Bouillet (2010) rizično ponašanje definiraju kao ono ponašanje mlade osobe koje povećava vjerojatnost nekog specifičnog neželjenog rezultata te koje ima potencijalno negativne posljedice na osobu koja manifestira takvo ponašanje, njegovu okolinu te nepovoljno djeluje na daljnji psihosocijalni razvoj te mlade osobe, odnosno povećava vjerojatnost prema razvoju poremećaja u ponašanju. Jessor (1991, prema Vézina, Hébert, Poulin, Lavoie, Vitaro i Tremblay, 2011) smatra da je rizično ponašanje svako ono koje može ugroziti fizičko i psihosocijalno zdravlje i razvoj adolescenata, a to je konzumiranje štetnih tvari, rizično seksualno ponašanje, antisocijalno ponašanje i delinkvencija. Kao visoko rizična ponašanja mladih Dryfoos (1990, prema Bašić i Ferić, 2004) navodi delinkventno ponašanje, zlouporabu alkohola i droga, nasilničko ponašanje, napuštanje škole te rizično seksualno ponašanje. Autorice Bašić i Ferić (2004) sumiraju nalaze mnogih studija u kojima su najčešće identificirana rizična ponašanja djece i mladih zlouporaba alkohola i psihoaktivnih tvari, rano stupanje u spolne odnose te napuštanje škole.

S obzirom na ponašanje djece i mladih postoje četiri kategorije „rizičnosti“ (Dryfoos, 1997; prema Bašić i Ferić, 2004):

- a) Vrlo visoka razina rizika – podrazumijevaju djecu i mlade koji manifestiraju veći broj poremećaja u ponašanju. To su djeca i mladi koji su već počinili neko ozbiljno kazneno djelo i bili u maloljetničkom zatvoru, napustili školu, upotrebljavali teške droge. U ovu kategoriju rizika uzlaze i djeca i mladi koji su upotrebljavali teške droge,

pretjerano konzumiraju alkohol, cigarete i upuštaju se u neodgovorna seksualna ponašanja. Većina djece i mladih manifestira više nabrojanih ponašanja.

b) Visoka razina rizika - podrazumijeva djecu i mlade koji manifestiraju ponašanja koja su slična rizičnim ponašanjima iz vrlo visokog rizika ali se ipak razlikuju po manjoj frekvenciji i ne manifestiraju sve oblike ponašanja nego dva ili tri gore spomenuta ponašanja.

c) Srednja razina rizika – podrazumijevaju djecu i mlade koji su počinili manja kaznena djela, te eksperimentiraju s lakim drogama, seksualno su aktivni ali su u svojim poduhvatima odgovorni, te su jednu godinu izvan školskog sustava. Karakteristika djece i mladih u ovoj kategoriji je što manifestiraju samo jedno od navedenih ponašanja.

d) Niska razina rizika – podrazumijevaju djecu i mlade koja ne manifestiraju delinkventno ponašanje, nisu seksualno aktivni, ne koriste drogu, ali povremeno mali broj njih pije alkohol, te su rizične posljedice kod njih minimalne.

Termin delinkvencija odnosi se na kršenje važećih zakona nekog društva, a uključuje različite oblike ponašanja kršenja zakona od sitnih krađa, uništavanja imovine, pa sve do težih fizičkih napada, prijetnje oružjem, silovanja i sl. (Lacković-Grgin, 2006). Postoji mnogo objašnjenja mladenačke delinkvencije kao što su biološke ili sociološke teorije, no budući da svako pojedinačno objašnjenje ne može dovoljno dobro objasniti delinkventno ponašanje, najčešće ih se ujedinjuje u zajedničku integriranu teoriju. Tako moderna znanstvena objašnjenja definiraju delinkventna ponašanja kao posljedicu interakcije raznih osobnih (socijalne vještine, akademsko postignuće), obiteljskih (odgojni postupci, kažnjavanje, bračni konflikti) i sociokulturalnih čimbenika (školsko iskustvo, vršnjačke interakcije) koji su se pokazali značajnima kod ovog ponašanja (Lacković-Grgin, 2006). Bašić (2000, prema Vrselja i Tkalić, 2010) navodi biološke, individualne i vršnjačke čimbenike, rizične čimbenike povezane sa školom, rizične čimbenike u obitelji i rizične čimbenike u zajednici kao najčešće spominjane, i u istraživanjima potvrđene, rizične čimbenike u razvoju poremećaja u ponašanju i drugih rizičnih ponašanja djece i mladeži.

Iako manji dio mladih još u djetinjstvu započinje očitovati rizično i društveno neprihvatljivo ponašanje uključujući činjenje kaznenih djela, učestalost se ovih ponašanja naglo povećava

tijekom adolescencije. Povećanje broja mladih koji se ponašaju rizično i društveno neprihvatljivo u adolescenciji toliko je prisutno da neki autori navode da bi se takvo ponašanje zapravo moglo smatrati normativnim (Ajduković i Šincek, 2012). Tako podaci iz Dunedinske studije upućuju da 91% mladića i 86% djevojaka iz općeg uzorka do 18. godine manifestira neki oblik društveno neprihvatljivog ponašanja (Moffitt, Caspi, Harrington i Milne, 2002). Istraživanje koje je provedeno u Hrvatskoj je također (Ajduković, Ručević i Šincek, 2008) pokazalo veliku rasprostranjenost rizičnoga i društveno neprihvatljivoga ponašanja (npr. 69% mladih barem se jednom opilo pivom ili vinom, dok se njih 60% bar jednom opilo žestokim alkoholnim pićem; 40% ih je barem jednom vozilo skuter ili motor bez vozačke dozvole, dok ih je 17% barem jednom razbijalo po kući ako su im roditelji nešto zabranili ili im nisu dali novac).

Djeca i mladi samostalno donose odluku o sudjelovanju (ili nesudjelovanju) u rizičnim aktivnostima. Adolescenti koji razmatraju različite opcije i uzimaju u obzir moguće posljedice sudjelovanja u rizičnim aktivnostima uglavnom i ne sudjeluju u njima. Međutim, određeni broj adolescenata ne razmišlja na takav način i djeluje instinktivno, što rezultira nezrelim odlukama i većoj sklonosti rizičnom socijalnom ponašanju (Wolff i Crockett, 2011).

Rodne razlike u manifestiranju rizičnih i delinkventnih ponašanja

Što se tiče rodni razlika u delinkventnom ponašanju, prema statistikama iz mnogih država to ponašanje je mnogo češće kod mladića, a razlike su prisutne i u vrsti delikata, pa tako djevojke češće čine blaže prekršaje, dok mladići češće čine teže delikte (Lacković Grgin, 2006). Šakić, Franc i Mlačić (2002) dobili su rezultate kako su za većinu antisocijalnih djela dječaci iskazali višu razinu počinjenja od djevojaka, dok je za blaže oblike odnos 1:1, no napominju kako je u posljednja dva desetljeća zabilježen trend sve većeg sudjelovanja ženskih osoba u svim oblicima socijalnih devijacija i antisocijalnih ponašanja, posebno u adolescentnoj dobi.

Fagan, Van Horn, Hawkins i Arthur (2007) ističu kako podaci svjetskih istraživanja nalaze da su osobe muškog spola dvostruko češće sklonije iskazivanju delinkventnog ponašanja od osoba ženskog spola. Mladići su skloniji konzumiranju alkohola, antisocijalnom ponašanju, kockanju te nasilničkom ponašanju (Scales, 1999; prema Ferić Šlehan, Mihić i Ricijaš, 2008). Izvješće europskog istraživanja u školama - ESPAD (Kuzman, Pejnović-Franelić, Pavić-Šimetin i Pejak, 2008) o pušenju, pijenju i uzimanju droga kod mladih, provedeno u 36

zemalja, uključujući i Hrvatsku, za 2007. godinu pokazuje kako u većini zemalja dječaci učestalije konzumiraju alkohol od djevojčica, međutim da je i kod djevojčica primjetan trend porasta konzumacije alkohola. S obzirom na nasilničko ponašanje, značajan broj istraživanja ukazuje na to da su dječaci skloniji nasilničkom ponašanju od djevojčica (Olweus, 1998, prema Ferić Šlehan i sur, 2008).

Istraživanje samoiskazanog delinkventnog ponašanja u 11 zemalja (Belgija, Finska, Njemačka, Nizozemska, Švicarska, Portugal, Grčka, Španjolska, Italija, Engleska i Wales, Nebraska (SAD) te Sjeverna Irska) pokazalo je da mladići u svim zemljama manifestiraju više nasilnih i nenasilnih oblika delinkventnog ponašanja od djevojaka (Junger-Tas, Terlouw i Klein, 1994). Brojna istraživanja pokazuju da djevojke i žene rjeđe manifestiraju nasilna kaznena djela i agresivno ponašanje od mladića i muškaraca bez obzira na dob ili ispitivane uzorke (npr. opća populacija, forenzični uzorci) (Archer i McDaniel, 1995; Bettencourt i Miller, 1996; Greenfield i Snell, 1999; Kruttschnitt, 1994, prema Ajduković i Šincek 2012). Dugo vremena se ova razlika objašnjavala time da ženama nedostaje motivacije ili kapaciteta za nasilje.

Dosadašnja istraživanja općenito pokazuju da je razlika u prevalenciji između djevojaka i mladića najmanja za zlouporabu psihoaktivnih tvari. Odnosno, spolne razlike u zlouporabi droge su manje konzistentne i slabije od spolnih razlika za druge oblike rizičnih ponašanja. Tako su rezultati među-kulturalnog istraživanja samoiskazanog delinkventnog ponašanja provedenom u 14 zemalja (Junger-Tas i sur., 1994), pokazali da je u sedam od 14 zemalja (Engleska, Wales, Nizozemska, Španjolska, Njemačka, Finska i SAD) prevalencija zlouporabe psihoaktivnih tvari bila jednaka za mladiće i djevojke. Slično tome, u istraživanju Ajduković i suradnika (2008) u kojem je ispitivana zlouporaba psihoaktivnih tvari tijekom cijelog života, podjednak broj mladića (35%) i djevojaka (33%) je konzumiralo psihoaktivne tvari, međutim, mladići su značajno češće izvještavali o ovom ponašanju (7.78 puta) od djevojaka (5.18 puta).

Veliko europsko istraživanje provedeno u Nizozemskoj i Italiji ukazuje kako su djevojke rizičnije u području seksualnog ponašanja, dok su dječaci u području delinkventnog ponašanja i konzumiranja psihoaktivnih tvari (Ciairano, Kliewer i Rabaglietti, 2009), a Glavina i Keresteš (2007) govore o tome kako kod djevojaka simptomi depresije rastu s dobi, što ih čini rizičnijim za skupinu pretežito pasivnih oblika poremećaja u ponašanju. Nalazi Stevensa i

Griffina (2001) upućuju na to da mladi češće iskazuju višestruka rizična ponašanja, nego pojedino, izdvojeno, rizično ponašanje. Najčešće kombinacije rizičnih ponašanja uključuju pijeње alkohola i zlouporabu psihoaktivnih tvari, rizična seksualna ponašanja i neki oblik fizičke agresije.

ODNOS RIZIČNOG I DELINKVENTNOG PONAŠANJA I RODITELJSKOG PONAŠANJA

Odnos između roditelja i djeteta je temeljni odnos socijalizacije (Cummings, Davies i Campbell, 2000), pa je važno odrediti na koji način su određena roditeljska ponašanja povezana s različitim razvojnim ishodima kod djece.

Danas smatra da postoje tri temeljne bipolarne dimenzije roditeljstva: emocionalnost, psihološka i bihevioralna kontrola (Cummings i sur, 2000). Emocionalnost je dimenzija roditeljskog ponašanja koja se odnosi na emocije prisutne u interakciji s djetetom. Uključuje ljubav, privrženost, brigu, nježnost, zainteresiranost koju roditelj pokazuje djetetu, na jednom kraju, a na drugom kraju kontinuuma dimenzije emocionalnosti nalaze se odbacivanje, emocionalna hladnoća, nezainteresiranost i neprijateljstvo. Emocionalno topli i podržavajući roditelji razumiju dijete, pokazuju mu da ga prihvaćaju te svoja očekivanja jasno argumentiraju. Ovakav odnos s roditeljima rezultira osjećajem ugode u prisustvu roditelja i uključuje svjesnost djeteta da je prihvaćeno kao osoba. Emocionalno hladni roditelji u odnosu s djetetom ne pokazuju ljubav i prihvaćanje, već ljutnju i nerazumijevanje te pred dijete postavljaju visoka očekivanja. Rezultat takvog odnosa je osjećaj odbačenosti i neadekvatnosti (Klarin i Đerđa, 2014). Emocionalna toplina, odgovornost i sigurnost pozitivno utječu na dječji razvoj (Davies i Cummings, 1994), dok roditeljsko odbijanje ima predvidljive negativne posljedice za socijalni i emocionalni razvoj djeteta.

Psihološka kontrola odnosi se na negativno roditeljsko ponašanje koje je usmjereno na negativnu kontrolu dječjeg psihološkog svijeta (Smetana i Daddis, 2002; prema Klarin i Đerđa, 2014). Ono uključuje nametljivo roditeljsko ponašanje, manipulativnu kontrolu, prisilu, pasivnu agresiju (Silk, Morris, Kanaya i Steinberg, 2003.), to je ponašanje bez ljubavi koje potiče osjećaj krivnje ometajući potrebu djeteta za razvoj autonomije, samopoštovanja i osobnog identiteta (Smetana i Daddis, 2002; prema Klarin i Đerđa, 2014). Visoka razina psihološke kontrole prediktivna je za internalizirane probleme kao što su anksioznost,

depresija, usamljenost, konfuzija, kao i za eksternalizirane probleme poput delinkventnog ponašanja, bježanja iz škole, konzumiranja droge (Barber, 1996). Psihološka kontrola uključuje socijalni pritisak koji ne odgovara emocionalnim i socijalnim potrebama djeteta. Takav pritisak guši nezavisnost, autonomiju i ekspresiju i time inhibirajuće djeluje na dječje socijalne interakcije. Posljedica je osjećaj krivnje, otuđenosti, odbačenosti i nedostatak samopouzdanja, samoeфикаsnosti, stabilnog identiteta (Barber, 1996).

Za razliku od psihološke kontrole koja ima negativne implikacije na djetetov razvoj, bihevioralna kontrola podrazumijeva one postupke kojima se ponašanje djeteta regulira kroz postavljanje pravila ponašanja i ograničenja kojih se dijete treba pridržavati, pa je u ovom slučaju nedostatak adekvatne bihevioralne kontrole rizični faktor za djetetov razvoj (Barber, 1996). Bihevioralna kontrola je negativno povezana sa eksternaliziranim problemima u ponašanju kao što su agresivnost i delinkvencija (Barber, 1996). Ona se odnosi na aktivnu ulogu roditelja u procesu socijalizacije djeteta vodeći ga kroz proces usvajanja normi i standarda ponašanja sukladno okruženju u kojem žive. Dimenzije psihološke i bihevioralne kontrole su konceptualno ortogonalne; odnos između te dvije dimenzije može značajno varirati između različitih obitelji. U nekim obiteljima mogu biti izražene obje vrste kontrole, a s druge strane unutar nekih obitelji interakcije mogu biti obilježene visokom razinom psihološke kontrole ali bez jasnih pravila i bihevioralne regulacije ponašanja (Barber, 1996).

Sartor i Youniss (2002) su identificirali tri dimenzije socijalizacije potrebne za zdravi razvoj djece i mladih: (1) povezanost sa značajnim osobama, (2) roditeljsku kontrolu ponašanja te (3) prikladnu autonomiju djeteta u odnosu na dob. Houge, Liddle i Johnson-Leckrone (2002) kao čimbenike koji predstavljaju najveći rizik za razvoj antisocijalnog ponašanja, a nose ih roditelji ili obitelj, navode nedostatan nadgledanje djece, nedosljednu disciplinu, visoku razinu konflikata u obitelji, neučinkovitu komunikaciju i rješavanje problema, nedostatak ulaganja roditelja u odnos s djecom te posljedično nisku razinu privrženosti. Slično govore i Lefkowitz i suradnici (1977, prema Ferić Šlehan i sur, 2008) koji otkrivaju da je nedosljedna disciplina i odbačenost od strane roditelja povezana s poremećajima u ponašanju uključujući laganje, krađe, bježanje od kuće i agresivno ponašanje. Nadalje, istraživanja pokazuju kako su poremećaji u ponašanju djece i mladih značajno povezani s nedostacima u roditeljskoj odgovornosti i ponašanju kao što su neadekvatno i nedovoljno provođenje vremena s djecom, neadekvatna supervizija roditelja, te nezainteresiranost za aktivnosti u koje je dijete uključeno

s vršnjacima (Frick i Jakson, 1993, Loeber i Stouthamer-Loeber, 1986, prema Ferić Šlehan i sur, 2008).

Raboteg-Šarić, Sakoman i Brajša-Žganec (2002) kao najprediktivniji čimbenik za uključivanje u rizična ponašanja navode nedostatak nadzora. Neuspjeh u postavljanju jasnih očekivanja prema ponašanju djece, u discipliniranju te nedostatno nadgledanje djece također predstavljaju rizične čimbenike koji mogu voditi poremećajima u ponašanju, odnosno delinkvenciji (Webb, Bray, Getz i Adams, 2002; Smetana i Matzger, 2008; Stattin, Kerr i Tilton-Weaver, 2010; Tilton-Waever, Burk i Kerr, 2013;). S druge strane, Aquilino i Supple (2001) navode kako gruba disciplina te prisilni načini odgoja također mogu predstavljati rizik za uključivanje u rizična ponašanja. Isti autori utvrđuju da je prisila kao način odgoja povezana s neprijateljskim ponašanjem u ranoj odrasloj dobi te da su adolescenti koji su imali pretjerano stroge roditelje češće koristili droge i alkohol. Povećana potreba za diferencijacijom sebe od drugih i izgradnja vlastitog identiteta jedno je od dominantnih obilježja adolescencije. No, važno je napomenuti da iako teže separaciji i individualitetu, kao i većoj usmjerenosti na vlastite interese i ciljeve (koji se razlikuju od roditeljskih), adolescenti sebe i dalje doživljavaju kao dio obitelji i očekuju roditeljsku emocionalnu predanost (Lacković-Grgin, 2006).

CILJ ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj ovog istraživanja je ispitati pojavnost različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja (krađe i razbojništva, prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, nepoželjna normativna ponašanja, korištenje ili zlorporaba psihoaktivnih tvari, rizična spolna ponašanja, nasilničko ponašanje te autoagresivna ponašanja) kod adolescenata te utvrditi razlike s obzirom na spol. Nadalje, također je cilj ispitati povezanost različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja s različitim dimenzijama roditeljskog ponašanja (emocionalnost, psihološka i bihevioralna kontrola), procijenjenih od strane adolescenata.

PROBLEMI I HIPOTEZE

1.PROBLEM

Ispitati pojavnost različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja (krađe i razbojništva, prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, nepoželjna normativna ponašanja, korištenje ili zlorporaba psihoaktivnih tvari, rizična spolna ponašanja, nasilničko ponašanje te

autoagresivna ponašanja) kod adolescenata, te ispitati postoji li razlika u pojavi tih ponašanja između adolescenata i adolescentica.

H1: S obzirom na dosadašnja istraživanja (Bašić i Ferić, 2004, Ferić Šlehan i sur 2008) provedena na adolescentima u Hrvatskoj očekuje se da će adolescenti od mjerenih rizičnih i delinkventnih ponašanja najčešće navoditi zlouporabu alkohola i psihoaktivnih tvari, rano stupanje u spolne odnose te napuštanje škole. Nadalje, očekuje se razlika u pojavi različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja kod adolescenata različitog spola, tj. kod mladića se očekuje veća pojava prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja, krađe i razbojništva, normativno nepoželjnih ponašanja, korištenja ili zlouporaba psihoaktivnih tvari, nasilničkog te rizičnih spolnih ponašanja, a kod djevojaka veća pojava autoagresivnog ponašanja. Navedene pretpostavke se temelje na istraživanjima koja navode kako su mladići skloniji pretežito aktivnim oblicima ponašanja kao što su delinkventno i agresivno ponašanje, poremećaj ophođenja, ali i konzumiranje psihoaktivnih tvari (Scales, 1999; Fagan i sur., 2001; Lebedina-Manzoni, 2005; Žižak i Jeđud, 2005; Buljan-Flander i sur. 2007; Mihić i Bašić, 2008; Novak i Bašić, 2008; prema Ricijaš i sur, 2010; Ciairano i sur., 2009), dok su djevojke u adolescenciji sklonije autodestruktivnom i suicidalnom ponašanju (Kirkcaldy, Brown, Siefan, 2006).

2.PROBLEM

Ispitati odnos između rizičnog i delinkventnog ponašanja (krađe i razbojništva, prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, nepoželjna normativna ponašanja, korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari, rizična spolna ponašanja, nasilničko ponašanje te autoagresivna ponašanja) adolescenata i različitih dimenzija roditeljskog ponašanja (emocionalnosti, psihološke i bihevioralne kontrole).

H2: S obzirom da roditelji imaju značajnu ulogu u različitim aspektima razvoja djece očekuje se značajna povezanost između rizičnog i delinkventnog ponašanja adolescenata i različitih dimenzija roditeljskog ponašanja, procijenjenih od strane adolescenata. Na osnovu prijašnjih istraživanja u ovom području (Barber, 1996; Raboteg-Šarić i sur,2002; Pettit i sur, 2001, Smetana i Daddis, 2002, Onyskiw i Hayduk, 2003; prema Klarin i Đerđa, 2014; Klarin i Đerđa, 2014) pretpostavlja se da će adolescenti koji procjenjuju da ih roditelji manje prihvaćaju, manje bihevioralno nadziru i više psihološki kontroliraju, iskazivati više razine različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja (krađe i razbojništva, prekršajna i lakša

delinkventna ponašanja, nepoželjna-normativna ponašanja, korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari, rizična spolna ponašanja, nasilničko ponašanje te autoagresivna ponašanja).

METODA

Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 156 (81 djevojaka i 75 mladića) ispitanika, učenika i učenica prvih, drugih i trećih razreda opće i klasične gimnazije u Splitu. S obzirom da 18 ispitanika (11 djevojaka i 7 mladića) nije ispunilo cijeli upitnik, njihovi podaci nisu uključeni u daljnju analizu. Prema tome, obrada podataka je provedena na ukupno 138 ispitanika (70 djevojaka i 68 mladića). Prosječna dob cijelog uzorka iznosila je 16 godina ($M=16,42$, $SD=0,95$), a ukupni raspon godina ispitanika bio je od 14 do 18 godina. Djevojke su u prosjeku imale 16 godina ($M=16,38$, $SD=0,98$), kao i mladići ($M=16,47$, $SD=0,94$).

Ukupno 30,43% ispitanika ($N=42$) živi samo s oba roditelja. S oba roditelja i s jednim bratom ili sestrom živi 33,33% ispitanika ($N=46$), s oba roditelja i s 2 ili više braće i sestara živi 31,88% ispitanika ($N=44$). U jednoroditeljskim obiteljima s majkom živi 3,62% ispitanika ($N=5$, od kojih je 3 koji još žive s braćom i/ili sestrama, ili tetom). U jednoroditeljskim obiteljima s ocem živi 0,72% ispitanika ($N=1$). Od ukupnog uzorka, 5,07% ispitanika ($N=7$) živi još i sa ostalim članovima obitelji, kao npr. baka, djed i teta.

Mjerni instrumenti

Upitnik općih podataka

U ovom dijelu upitnika prikupljeni su sociodemografski podaci o ispitanicima (spol, dob, razred koji pohađaju), stupanj obrazovanja roditelja (osnovna škola, srednja škola, viša škola i fakultet), struktura obitelji tj. s kojim članovima obitelji žive (oba roditelja, s majkom, s ocem, bratom/braćom, sestrom/sestrama, ostali).

Konačno, ispitanici su trebali navesti s kojim članovima obitelji žive, pritom su im bili ponuđeni slijedeći odgovori (s oba roditelja, s majkom, s ocem, bratom/braćom, sestrom/sestrama, te ostali).

Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP) (Ajduković, Ručević, Šincek, 2009.)

Upitnik mjeri frekvenciju raznih oblika rizičnoga i delinkventnoga ponašanja, a sastoji se od 60 čestica podijeljenih u 8 subskala: (1) krađa i razbojništvo (npr. "Koliko si puta u životu: Nasilno ušao (provalio) u školu, trgovinu, tuđi stan da bi uzeo/la novac ili vrijedne stvari"); (2) prekršajna i lakša delinkventna ponašanja (npr. "Koliko si puta u životu: Vozio/la automobil iako nisi položio/la vozački ispit"); (3) nepoželjna normativna ponašanja (npr. "Koliko si puta u životu: Opio/la pivom ili vinom"); (4) korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari (npr. "Koliko si puta u životu: Pušio/la marihuanu ili hašiš"); (5) rizična spolna ponašanja (npr. "Koliko si puta u životu: Stupio/la u seksualni odnos bez zaštite"); (6) nasilničko ponašanje (npr. "Koliko si puta u životu: Udario/la ili ozbiljnije ozlijedio/la nastavnike, profesore ili odgajatelje"); (7) autoagresivna ponašanja (npr. "Koliko si puta u životu: Imao/la pokušaj samoranjavanja (rezao/la se, gašenje čikova po sebi...)"); (8) teška kaznena djela (npr. "Koliko si puta u životu: Imao/la pokušaj ubojstva (osoba nije umrla)"). Od navedenih subskala četiri se odnose na rizična ponašanja (subskale 3, 4, 5, i 7), a preostale na delinkventno ponašanje. Rezultati na pojedinim podljestvicama Upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja (SRDP) se određuju kao zbroj umnožaka frekvencija pojedinih ponašanja (0 = nikad, 1 = 1-4 puta, 2 = 5-10 puta, 3 = 11-20 puta, 4 = 21 i više puta) i pripadajućih indeksa težine (1-9) na svim česticama unutar pojedine podljestvice. Veći rezultat ukazuje na izraženije rizično i delinkventno ponašanje. Za potrebe ovog istraživanja, s obzirom da se istraživanje provodilo na općoj populaciji, nije se koristila subskala Teška kaznena djela.

Dosadašnja istraživanja su pokazala da se pouzdanost unutarnje konzistencije (Cronbach-alpha) dobivenih subskala rizičnoga i delinkventnog ponašanja kreće od 0,53 za suicidalna i autoagresivna ponašanja do 0,81 za prekršajna i lakša delinkventna ponašanja. Korelacije između pojedinih faktora kreću se u rasponu od $r = 0,14$ ($p < 0,001$) do $0,50$ ($p < 0,001$). U ovom istraživanju pouzdanost unutarnje konzistencije (Cronbach-alpha) navedenih subskala rizičnog i delinkventnog ponašanja se kreće od 0,54 za korištenje ili zlouporabu psihoaktivnih tvari do 0,76 za prekršajna i lakša delinkventna ponašanja.

Upitnik za mjerenje roditeljskog ponašanja: CRPBI-57 (Keresteš, 1999)

Ovaj upitnik predstavlja adaptiranu hrvatsku verziju upitnika Children's Report of Parental Behavior Inventory – CRPBI, autora Schaefera (1965), a jedan je od najčešće korištenih upitnika za mjerenje roditeljskog ponašanja u svijetu. Sastoji se od devet skala koje zajedno imaju 57 čestica. Tih devet skala mjeri tri temeljne bipolarne dimenzije roditeljskog ponašanja. Te dimenzije su: 1. roditeljsko prihvaćanje/odbacivanje djeteta, 2. psihološka kontrola/psihološka autonomija, i 3. čvrsta/slaba bihevioralna kontrola (posebno za oca, posebno za majku) (Keresteš, 1999). Dimenzija prihvaćanja/odbacivanja obuhvaća skale: prihvaćanje, usmjerenost na dijete, prihvaćanje individuacije i neprijateljska udaljenost; dimenzija psihološke kontrole obuhvaća skale: intruzivnost, hostilna kontrola i usađivanje anksioznosti; a dimenzija bihevioralne kontrole skale: slaba disciplina i ekstremna autonomija. Zadatak ispitanika je da uz svaku česticu označi jedan od tri stupnja koji označava koliko je neko ponašanje točno za njegovu/njezinu majku/oca, pri čemu je 1 = netočno, 2 = djelomice točno, i 3 = potpuno točno. Primjeri čestica: "Moja majka uvijek želi znati točno gdje sam i što radim", "Nakon što s majkom razgovaram o svojim brigama, osjećam se bolje", "Moja majka provodi vrlo malo vremena sa mnom", "Moja majka uvijek provjerava što sam radio/la u školi ili vani". Rezultat na svakoj skali dobiva se kao zbroj rezultata na pripadajućim česticama podijeljen brojem čestica, a rezultat na svakoj dimenziji kao zbroj rezultata na pripadajućim skalama podijeljen brojem skala. Za skale neprijateljska udaljenost, slaba disciplina i ekstremna autonomija računa se inverzni rezultat. Najmanji ukupni rezultat i za pojedine skale i za tri dimenzije tako iznosi 1, a najveći 3. Viši rezultat ukazuje na veće roditeljsko prihvaćanje, odnosno veću roditeljsku psihološku i bihevioralnu kontrolu. U ovom istraživanju koeficijenti pouzdanosti (Cronbah-alpha) za dimenzije kreću se od 0.72 za majčinu bihevioralnu kontrolu do 0.95 za očevu.

Postupak

Prije same provedbe istraživanja kontaktirani su ravnatelji te stručno osoblje škola kako bi se dobilo dopuštenje za primjenu upitnika. Istraživanje je provedeno grupno, za vrijeme školskog sata ustupljenog u svrhu istraživanja. Ispitanicima je prije nego su počeli ispunjavati upitnik, rečeno da je istraživanje anonimno, te da će dobiveni podaci biti korišteni samo u svrhu ovog istraživanja. Također, im je bilo naglašeno da je njihovo sudjelovanje dobrovoljno

te da mogu odustati u bilo kojem trenutku. Nakon toga, podijeljeni su im upitnici te im je dana uputa, koja je glasila: "Upitnik koji je pred Vama nastao je s ciljem prikupljanja podataka o nekim aspektima života adolescenata, a dio je istraživačkog završnog rada studentice Odjela za psihologiju. Prilikom popunjavanja upitnika molimo Vas da pažljivo pročitate uputu koja prethodi svakoj novoj seriji pitanja. Sudjelovanje u ovom istraživanju je *DOBROVOLJNO i ANONIMNO*, stoga se podatak o Vašem imenu u upitniku nigdje ne traži. Na sva pitanja odgovarajte što spontanije i što iskrenije možete, te Vas molimo da ne izostavite niti jedno pitanje.

Zahvaljujemo Vam na suradnji!"

Ispitivanje je trajalo otprilike 30 minuta.

REZULTATI

S obzirom da je normalna distribucija rezultata osnovan uvjet za primjenu parametrijskih analiza, pomoću Kolmogorov-Smirnov (K-S) testa normaliteta distribucije provjereno je koliko raspodjele mjerenih dimenzija rizičnog i delinkventnog ponašanja, te dimenzije roditeljskog ponašanja, odstupaju od normalne distribucije. Rezultati su pokazali da sve dimenzije rizičnog i delinkventnog ponašanja značajno odstupaju od normalne distribucije, dok nijedna dimenzija roditeljskog ponašanja značajno ne odstupa od normalne distribucije (rezultati su prikazani u Tablici 1 i Tablici 2). Iz Tablice 1. je vidljivo da dimenzije rizičnog i delinkventnog ponašanja pokazuju pozitivnu asimetriju, odnosno rezultati su pomaknuti prema nižim vrijednostima. S obzirom da Kline (2005) navodi da su ekstremno odstupajuće distribucije one čiji je indeks spljoštenosti veći od 10, a indeks asimetričnosti veći od 3, provjerene su i veličine tih indeksa. Naime, kod četiri od sedam dimenzija rizičnog i delinkventnog ponašanja (krađa i razbojništvo, korištenje i zloupotreba psihoaktivnih tvari, rizična spolna ponašanja te autoagresivna ponašanja), indeks spljoštenosti i indeks asimetričnosti odstupaju od navedenih parametara (vidljivo iz Tablice 1), te stoga za daljnju analizu podataka dobivenih *Upitnikom samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih* (SRDP) će se koristiti neparametrijska statistika.

Tablica 1 Prikaz rezultata Kolmogorov-Smirnov testa normaliteta distribucije i indeksa asimetričnosti i spljoštenosti na pojedinim dimenzijama rizičnog i delinkventnog ponašanja (N=138)

Dimenzije	Kolmogorov- Smirnov	p	Indeks asimetričnosti	Indeks spljoštenosti
Krađa i razbojništvo	0.26	.01*	3.59	20.55
Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	0.19	.01*	1.39	2.02
Normativno- nepoželjna ponašanja	0.18	.01*	1.07	0.45
Korištenje i zloupotreba psihoaktivnih tvari	0.27	.01*	3.05	13.84
Rizična spolna ponašanja	0.50	.01*	3.24	10.86
Nasilničko ponašanje	0.28	.01*	2.05	4.41
Autoagresivna ponašanja	0.49	.01*	4.36	20.69

*p< .05

Tablica 2 Prikaz rezultata Kolmogorov-Smirnov testa normaliteta distribucije i indeksa asimetričnosti i spljoštenosti na pojedinim dimenzijama roditeljskog ponašanja ponašanja (N=138)

	Dimenzije	Kolmogorov- Smirnov	P	Indeks asimetričnosti	Indeks spljoštenosti
Majka	emocionalnost	0.10	.10	-0.94	1.02
	psihološka kontrola	0.05	.20	0.25	-0.56
	bihevioralna kontrola	0.06	.20	-0.02	-0.31
Otac	emocionalnost	0.08	.20	-0.48	-0.55
	psihološka kontrola	0.10	.10	0.62	0.01
	bihevioralna kontrola	0.07	.20	0.06	-0.40

*p< .05

U *Tablici 3* prikazani su deskriptivni parametri, *medijan (C)* i *poluinterkvartilno raspršenje (Q)* rezultata na sedam subskala Upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja

mladih dobivenih na cijelom uzorku (N= 138) i na poduzorcima djevojaka (N=70) i mladića (N=68).

Tablica 3 Prikaz deskriptivnih parametara, *medijana (C)* i *poluinterkvartilnog raspršenje (Q)* na subskalama Upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP) za cijeli uzorak ispitanika (N=138) i za poduzorke djevojaka (N=70) i mladića (N=68)

	Djevojke		Mladići		Ukupno	
	C	Q	C	Q	C	Q
Krađa i razbojništvo	0.00	6.00	10.50	24.50	5.00	16.00
Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	3.50	10.00	20.00	28.00	7.00	23.00
Normativno-nepoželjna ponašanja	3.00	9.00	8.50	21.00	5.00	13.00
Korištenje i zloupotreba psihoaktivnih tvari	0.00	9.00	0.00	8.50	0.00	9.00
Rizična i spolna ponašanja	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Nasilnička ponašanja	0.00	8.00	9.00	22.50	0.00	14.00
Autoagresivna ponašanja	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
SRDP-ukupno	24.00	39.00	51.50	93.00	33.50	54.00

U *Tablici 4* prikazani su deskriptivni parametri, *aritmetička sredina (M)* i *standardna devijacija (SD)*, rezultata na dimenzijama roditeljskog ponašanja (posebno za majku posebno za oca) dobivenih Upitnikom za mjerenje roditeljskog ponašanja. Deskriptivni parametri su izračunati za cijeli uzorak i za poduzorke djevojaka (N=70) i mladića (N=68).

Tablica 4 Prikaz deskriptivnih parametara, *aritmetičke sredine (M)* i *standardne devijacije (SD)* na dimenzijama roditeljskog ponašanja za cijeli uzorak ispitanika (N=138) i za poduzorke djevojaka (N=70) i mladića (N=68)

		Djevojke		Mladići		Ukupno	
		M	Sd	M	Sd	M	Sd
Majka	Emocionalnost	2.41	0.34	2.34	0.37	2.37	0.36
	Psihološka kontrola	1.92	0.33	1.85	0.41	1.88	0.37
	Bihevioralna kontrola	2.12	0.35	2.06	0.38	2.09	0.36
Otac	Emocionalnost	2.30	0.43	2.12	0.48	2.21	0.46
	Psihološka kontrola	1.65	0.37	1.63	0.37	1.64	0.37
	Bihevioralna kontrola	2.03	0.41	2.06	0.36	2.04	0.39

Iz deskriptivnih pokazatelja moguće je vidjeti da adolescenti percipiraju i majku i oca vrlo toplima, te vrlo bihevioralno i psihološki kontrolirajućima, s tim da su za majku na svim dimenzijama u prosjeku nešto više razine nego za oca. Djevojke doživljavaju više razine svih dimenzija roditeljskog ponašanja u odnosu na mladiće, osim kod dimenzije bihevioralne kontrole od strane oca, gdje mladići iskazuju u prosjeku nešto više procjene.

Ispitivanje pojavnosti različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja kod adolescenata, te postojanja razlika u pojavi tih ponašanja s obzirom na spol

Prvi dio prvog problema ovog istraživanja se odnosio na ispitivanje pojavnosti različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja (krađe i razbojništva, prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, nepoželjna normativna ponašanja, korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari, rizična spolna ponašanja, nasilničko ponašanje te autoagresivna ponašanja) kod adolescenata. Kako bi se moglo vidjeti kolika je pojavnost tih ponašanja, u Tablici 5 i Tablici 6 su prikazane apsolutne vrijednosti i postoci (za cijeli uzorak, te posebno za djevojke i mladiće) ispitanika koji su najmanje jedanput iskazali određenu vrstu rizičnog i delinkventnog ponašanja, u Tablici 5 na pojedinim subskalama, a u Tablici 6 na pojedinim česticama (one s najvećim postotkom).

Tablica 5 Prikaz apsolutnih vrijednosti i postotaka (%) ispitanika koji su najmanje jedanput iskazali određena rizična i delinkventna ponašanja pojedinih subskala Upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP), za cijeli uzorak (N=138) i poduzorke djevojkina (N=70) i mladića (N=68)

Subskale	Djevojke		Mladići		Ukupno	
	Aps.v.	%	Aps. v.	%	Aps.v.	%
Krađa i razbojništvo	33	47.14	45	66.17	78	56.52
Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	40	57.14	54	79.41	94	68.11
Normativno-nepoželjna ponašanja	51	72.85	54	79.41	105	76.08
Korištenje i zloupotreba psihoaktivnih tvari	32	45.71	29	42.64	61	44.20
Rizična spolna ponašanja	2	2.85	16	23.52	18	13.04
Nasilnička ponašanja	21	30.00	42	61.76	63	45.60
Autoagresivna ponašanja	14	20.00	3	4.41	17	12.30

Iz Tablice 5 je vidljivo da najveći postotak ispitanika iskazuje normativno-nepoželjna ponašanja, to su ponašanja poput opijanja alkoholom, crtanje grafita bez dozvole, bježanje iz škole itd. Nakon toga slijede prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, poput vožnje automobila ili motora bez dozvole. Nakon prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja po pojavnosti slijedi krađa i razbojništvo, to su ponašanja kao što su uzimanje novca bez nečijeg znanja, provaljivanje u nečiji stan, kuću radi uzimanja novca itd. Zatim slijede nasilnička ponašanja (udaranje majke, oca, službenih osoba, razbijanje stvari po kući, nasilje nad životinjama itd) te korištenje i zlouporaba psihoaktivnih tvari (pušenje marihuane, korištenje ecstasy-ja, kokaina itd). Također je vidljiva veća pojavnost rizičnih i delinkventnih ponašanja mladića na svim subskalama osim na subskali autoagresivnog ponašanja (pokušaj samoranjavanja, pokušaj samoubojstva, tabletiranje) i korištenja i zloupotrebe psihoaktivnih tvari, gdje djevojke iskazuju nešto veću pojavnost navedenih ponašanja.

Tablica 6 Prikaz apsolutnih vrijednosti i postotaka (%) ispitanika koji su najmanje jedanput iskazali određena rizična i delinkventna ponašanja pojedinih čestica Upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP), za cijeli uzorak (N=138) i poduzorke djevojaka (N=70) i mladića (N=68)

Čestice	Djevojke		Mladići		Ukupno	
	Aps.v.	%	Aps. v.	%	Aps.v.	%
Opio/la oštrim alkoholnim pićem kao npr.votka,viski i sl.	41	58.57	47	69.11	88	63.76
Opio/la pivom ili vinom.	30	42.85	47	69.11	77	55.79
Vozio/la automobil iako nisi položio/la vozački ispit.	19	27.14	46	67.64	65	47.10
Vozio/la skuter ili motor iako nisi položio/la vozački ispit.	21	30.00	34	50.00	55	39.85
Namjerno uništio/la školski namještaj, stolice u kinu ili tramvaju, autobusu i sl.	18	25.71	34	50.00	52	37.68
Pušio/la marihuanu ili hašiš.	20	28.57	28	41.17	48	34.78
Namjerno razbio/la prozor,uličnu svjetiljku,izlog,koševe za smeće, klupu ili slično.	8	11.42	39	57.35	47	34.05
Crtao grafite bez službene dozvole (npr. vlasnika kuće, stanara zgrade, vlasti za npr. školu, tramvajske stanice, vlakove...).	21	30.00	25	36.76	46	33.33
Uzeo/la novac iz nečije torbe ili novčanika bez znanja vlasnika.	10	14.28	33	48.52	43	31.15
Razbijao/la stvari po kući kad su ti roditelji ili drugi odrasli članovi obitelji nešto zabranili ili ti nisu dali novac koji si tražio/la.	12	17.14	28	41.17	40	28.98

Iz Tablice 6 je vidljivo da je najveći postotak ispitanika koji su se najmanje jedanput opili oštrim alkoholnim pićem, te pivom ili vinom, zatim slijedi vožnja automobila, te skutera ili motora bez položenog vozačkog ispita. A vidljiv je i relativno veći postotak ispitanika koji su namjerno uništavali školski namještaj, stolice u kinu itd, te pušili marihuanu ili hašiš. Iz Tablice 6 se može i vidjeti da na svim česticama mladići iskazuju veći postotak navedenih ponašanja.

Nadalje, drugi dio prvog problema se odnosio na ispitivanje postojanja razlike između adolescenata i adolescentica u pojavnosti različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja (krađe i razbojništva, prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, nepoželjna normativna ponašanja, korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari, rizična spolna ponašanja, nasilničko ponašanje te autoagresivna ponašanja), te u svrhu odgovora na ovaj problem korišten je Mann Whitney U test (vidljivo iz Tablice 7).

Tablica 7 Prikaz rezultata Mann Whitney U testa, računatog u svrhu ispitivanja postojanja razlika u pojavnosti različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja s obzirom na spol (N=138)

	suma rangova		U	Z	p
	djevojke	Mladići			
Krađa i razbojništvo	3989.00	5602.00	1504.00	-3.72	.00*
Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	3650.50	5940.50	1165.50	-5.17	.00*
Normativna nepoželjna ponašanja	4095.00	5496.00	1610.00	-3.27	.00*
Korištenje i zloupotreba psihoaktivnih tvari	5006.50	4584.50	2238.50	0.60	.54
Rizična spolna ponašanja	4378.00	5213.00	1893.00	-2.07	.03*
Nasilnička ponašanja	3869.50	5721.50	1384.50	-4.23	.00*
Autoagresivna ponašanja	5245.00	4346.00	2009.00	1.61	.10
SRDP-ukupno	3954.00	5637.00	1469.00	-3.87	.00*

*p<.05

Iz Tablice 7 je vidljivo da postoji statistički značajna razlika između djevojaka i mladića na subskali krađe i razbojništva, prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja, normativnih nepoželjnih ponašanja, rizičnih spolnih ponašanja, nasilničkih ponašanja te ukupnom rezultatu SRDP upitnika, u kojima mladići u prosjeku iskazuju veću razinu navedenih ponašanja u odnosu na djevojke. Nije pronađena statistički značajna razlika između djevojaka i mladića na subskalama korištenja i zloupotrebe psihoaktivnih tvari, te subskali autoagresivnog ponašanja.

Ispitivanje odnosa između rizičnog i delinkventnog ponašanja adolescenata i roditeljskog ponašanja

Drugi problem ovog istraživanja se odnosio na ispitivanje postojanja povezanosti između rizičnog i delinkventnog ponašanja (krađe i razbojništva, prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, nepoželjna normativna ponašanja, korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari, rizična spolna ponašanja, nasilničko ponašanje te autoagresivna ponašanja) adolescenata te dimenzija roditeljskog ponašanja (emocionalnosti, psihološke i bihevioralne kontrole). U svrhu odgovora na ovaj problem korišten je Spearmanov koeficijent korelacije (vidljivo iz Tablice 8), te s obzirom da je poznato da se majke i očevi razlikuju po svom ponašanju prema djeci (npr. majke koriste više psihološku a očevi bihevioralnu kontrolu), koeficijenti korelacije su računati posebno za majku i posebno za oca.

Tablica 8 Prikaz Spearmanovih koeficijenata korelacije između rezultata na subskalama Upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP) i dimenzija roditeljskog ponašanja, za poduzorak djevojaka (N=70)

	Majka			Otac		
	Emocionalnost kontrola	Psihološka kontrola	Bihevioralna kontrola	Emocionalnost kontrola	Psihološka kontrola	Bihevioralna kontrola
Krađa i razbojništvo	-.36*	.16	.12	-.46*	.27*	.13
Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	-.07	.18	.01	-.06	.17	-.05
Normativno-nepoželjna ponašanja	-.37*	.38*	.16	-.39*	.29*	.12
Korištenje i zloupotreba psihoaktivnih tvari	-.42*	.37*	.15	-.25*	.15	.10
Rizična spolna ponašanja	-.19	.07	-.10	-.15	.13	-.01
Nasilnička ponašanja	-.18	.13	.01	-.07	.26*	.09
Autoagresivna ponašanja	-.32*	.10	.23	-.31*	.14	.20
SRDP-ukupno	-.47*	.31*	.15	-.43*	.35*	.17

*p<.05

Iz Tablice 8 je vidljivo da kod djevojaka postoji statistički značajna negativna umjerena povezanost između rezultata na subskali krađe i razbojništva, normativnih nepoželjnih ponašanja, korištenja i zlouporabe psihoaktivnih tvari, autoagresivnih ponašanja, ukupnog rezultata SRDP-a i emocionalnosti majke i oca. Rezultati ukazuju da djevojke koje iskazuju veće razine rizičnih i delinkventnih ponašanja izvješćuju o nižim procjenama emocionalnosti od strane majki i očeva. Također je dobivena statistički značajna pozitivna umjerena povezanost između rezultata na subskali normativno nepoželjnog ponašanja, korištenja i zloupotrebe psihoaktivnih tvari, ukupnog rezultata na SRDP i dimenzije psihološke kontrole majke. Za psihološku kontrolu oca je pronađena pozitivna umjerena povezanost s rezultatima na subskali krađe i razbojništva, normativnih nepoželjnih ponašanja, subskali nasilničkih ponašanja i ukupnog rezultata SRDP. Dakle, djevojke koje iskazuju više razine navedenih ponašanja izvješćuju o većoj psihološkoj kontroli majke i oca.

Tablica 9 Prikaz Spearmanovih koeficijenata korelacije između rezultata na subskalama Upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP) i dimenzija roditeljskog ponašanja, za poduzorak mladića (N=68)

	Majka			Otac		
	Emocionalnost	Psihološka kontrola	Bihevioralna kontrola	Emocionalnost	Psihološka kontrola	Bihevioralna kontrola
Krađa i razbojništvo	-.48*	.03	.11	-.18	-.06	.06
Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	-.48*	.02	.12	-.07	-.05	.10
Normativno-nepoželjna ponašanja	-.51*	-.10	.14	-.27*	-.25*	.04
Korištenje i zloupotreba psihoaktivnih tvari	-.52*	-.12	.20	-.32*	-.09	.23
Rizična spolna ponašanja	-.36*	-.09	.13	-.21	-.13	.24*
Nasilnička ponašanja	-.41*	.01	.17	-.26*	-.00	.26*
Autoagresivna ponašanja	-.13	.20	.10	-.15	.17	.25*
SRDP-ukupno	-.58*	.01	.19	-.22	-.04	.17

*p<.05

Iz Tablice 9 je vidljivo da kod mladića postoji statistički značajna negativna umjerena povezanost između rezultata na subskali krađe i razbojništva, prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja normativnih nepoželjnih ponašanja, korištenja i zlorporabe psihoaktivnih tvari, rizičnih spolnih ponašanja, nasilničkih ponašanja, ukupnog rezultata SRDP-a i emocionalnosti majke, dok za emocionalnost oca postoji samo statistički značajna negativna niska povezanost s rezultatima na subskali normativno nepoželjnih ponašanja, korištenja i zlorporabe psihoaktivnih tvari te nasilničkih ponašanja. Dakle mladići koji iskazuju više razine navedenih ponašanja izvješćuju o nižim razinama emocionalnosti majke i oca.

Također, postoji statistički značajna negativna niska povezanost između rezultata na subskali normativno nepoželjnih ponašanja i psihološke kontrole oca. Rezultati ukazuju da mladići koji iskazuju više razine navedenog ponašanja izvješćuju o nižoj razini psihološke kontrole oca.

Na kraju, postoji i statistički značajna pozitivna niska povezanost između rezultata na subskali rizičnih spolnih ponašanja, nasilničkih ponašanja i autoagresivnih ponašanja i bihevioralne kontrole oca. Dakle, mladići koji iskazuju više razine navedenih ponašanja izvješćuju o višim razinama bihevioralne kontrole oca.

DISKUSIJA

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati pojavnost različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja kod adolescenata u razdoblju srednje adolescencije, te utvrditi da li postoje razlike u rizičnom i delinkventnom ponašanju s obzirom na spol. Rizična i delinkventna ponašanja uključivala su različite oblike: krađu i razbojništvo, prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, nepoželjna normativna ponašanja, korištenje ili zlorporaba psihoaktivnih tvari, rizična spolna ponašanja, nasilnička ponašanja te autoagresivna ponašanja. S obzirom da roditelji imaju značajnu ulogu u različitim aspektima razvoja djece, od interesa je bilo ispitati povezanost različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja s različitim dimenzijama roditeljskog ponašanja (emocionalnosti, psihološke i bihevioralne kontrole) percipirane od strane adolescenata.

Analiza podataka pokazala (vidi Tablica 5 i 6) je najveću pojavnost normativno-nepoželjnih ponašanja, to su ponašanja poput opijanja alkoholom, bježanje od kuće, crtanje grafita bez dozvole itd. 63.76 % adolescenata se bar jednom u životu opilo ostrim alkoholnim pićem kao npr. votka, viski i sl., a pivom ili vinom 55.79 %. Nakon normativno-nepoželjnih ponašanja, po pojavnosti slijede prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, poput vožnje automobilom bez položenog vozačkog ispita (47.10%), vožnja skuterom ili motorom bez položenog vozačkog ispita (39.85%), namjerno uništavanje školskog namještaja, stolica u kinu, stolica u autobusu i sl.(37.68%). Ponašanja koja se kategoriziraju kao krađa i razbojništvo iskazalo je 56.52% adolescenata. To su ponašanja poput provaljivanja u školu, trgovine kako bi se uzeo novac, sudjelovanje u krađi ili nekoj drugoj krivičnoj aktivnosti sa prijateljima, pa tako je čak 31.15 % adolescenata uzelo novac iz nečije torbe ili novčanika bez znanja. Nadalje, po pojavnosti slijede nasilnička ponašanja, to su ponašanja poput nasilja nad roditeljima, nasilje u vezi, nasilje nad životinjama. 28.98 % adolescenata je najmanje jedanput u životu razbijalo stvari po kući kad su im roditelji ili drugi odrasli članovi obitelji nešto zabranili ili im nisu dali novac koji su tražili. Pojavnost korištenja i zloupotrebe psihoaktivnih tvari kod ovog uzorka adolescenata je 44.20 %, a 34.78 % njih je pušilo marihuanu ili hašiš bar jedanput u životu.

Druga istraživanja koja su se bavila navedenom problematikom su pokazala sličnu pojavnost rizičnih ponašanja adolescenata. Ajduković, Ručević i Šincek (2008) su u svom istraživanju pokazale veliku rasprostranjenost rizičnog i društveno neprihvatljivog ponašanja (npr. 69% mladih barem se jednom opilo pivom ili vinom, dok se njih 60% bar jednom opilo žestokim alkoholnim pićem; 40% ih je barem jednom vozilo skuter ili motor bez vozačke dozvole, dok ih je 17% barem jednom razbijalo po kući ako su im roditelji nešto zabranili ili im nisu dali novac). Mnogi autori (Centres for Disease Control and Prevention, 1996, Dinwiddie, 1994; Kann i sur., 1993, prema Stevens i Griffin, 2001) navode kako su mladi sve češće uključeni u ponašanja koja ugrožavaju njihovo fizičko i mentalno zdravlje te vlastitu sigurnost, kao i sigurnost osoba u njihovom okruženju. Ferić Šlehan i sur (2008) su u svom istraživanju dobili da je najčešće rizično ponašanje u koje se uključuju mladi konzumacija alkohola. Slijedi nasilno ponašanje, neodgovorno seksualno ponašanje, te korištenje droga. Rizična ponašanja koja su rjeđe prisutna u uzorku su činjenje kaznenih djela i neopravdano izostajanje iz škole.

Nadalje, analizom podataka se utvrdilo da postoji razlika u pojavnosti različitih rizičnih i delinkventnih ponašanja kod adolescenata i adolescentica. Naime, dobiveno je da razlika

postoji na subskalama krađe i razbojništva, prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja, normativno- nepoželjnih ponašanja, rizičnih spolnih ponašanja, nasilničkih ponašanja te ukupnom rezultatu SRDP upitnika (vidi Tablica 7). Mladići iskazuju više rizičnih i delinkventnih ponašanja u odnosu na djevojke. No, na subskalama korištenja i zloupotrebe psihoaktivnih tvari i autoagresivnog ponašanja, ne postoji razlika u razinama navedenih ponašanja s obzirom na spol. Ovi nalazi su u skladu sa brojnim istraživanjima, kako u Hrvatskoj tako i u svijetu. Istraživanje samoiskazanog delinkventnog ponašanja u 11 zemalja (Belgija, Finska, Njemačka, Nizozemska, Švicarska, Portugal, Grčka, Španjolska, Italija, Engleska i Wales, Nebraska (SAD) te Sjeverna Irska) pokazalo je da mladići u svim zemljama manifestiraju više nasilnih i nenasilnih oblika delinkventnog ponašanja od djevojaka (Junger-Tas, Terlouw i Klein, 1994). Fagan i suradnici (2007) ističu kako podaci svjetskih istraživanja nalaze da su osobe muškog spola dvostruko češće sklonije iskazivanju delinkventnog ponašanja od osoba ženskog spola. Mladići su skloniji konzumiranju alkohola, antisocijalnom ponašanju, kockanju te nasilničkom ponašanju (Ferić Šlehan i sur, 2008). Dosadašnja istraživanja općenito pokazuju da je razlika u prevalenciji između djevojaka i mladića najmanja za zlouporabu psihoaktivnih tvari. Odnosno, spolne razlike u zlouporabi droge su manje konzistentne i slabije od spolnih razlika za druge oblike rizičnih ponašanja. Tako su rezultati među-kulturalnog istraživanja samoiskazanog delinkventnog ponašanja provedenom u 14 zemalja (Junger-Tas i sur., 1994), pokazali da je u sedam od 14 zemalja (Engleska, Wales, Nizozemska, Španjolska, Njemačka, Finska i SAD) prevalencija zlouporabe psihoaktivnih tvari bila jednaka za mladiće i djevojke. Slično tome, u istraživanju Ajduković i suradnika (2008) u kojem je ispitivana zlouporaba psihoaktivnih tvari tijekom cijelog života, podjednak broj mladića (35%) i djevojaka (33%) je konzumiralo psihoaktivne tvari, međutim, mladići su značajno češće izvještavali o ovom ponašanju (7.78 puta) od djevojaka (5.18 puta).

Većina se autora slaže kako kod djevojaka simptomi depresije rastu s dobi, što ih čini rizičnijim za skupinu pretežito pasivnih oblika poremećaja u ponašanju (Glavina i Keresteš, 2007), te samim time i autoagresivnim ponašanjima. Iako u ovom istraživanju, kao što je već navedeno, nije dobivena statistički značajna razlika između mladića i djevojaka na subskali autoagresivnog ponašanja, ipak je 20 % djevojaka iskazalo ovakvu vrstu ponašanja, u odnosu na 4.41 % mladića (vidi Tablica 5). Ne postojanje razlike u autoagrasivnom ponašanju s obzirom na spol, nije u skladu sa većinom istraživanja koja su se bavila tom problematikom. Istraživanje provedeno u Kanadi (Cyr, Mcduff, Wright, Theriault i Cinq-Mars, 2005) pokazalo je da je kod učenika od 7. do 11. razreda veći postotak adolescentica koje se

samoozljeđuju nego adolescenata (64% : 36%). Također, istraživanje provedeno u Njemačkoj je pokazalo da suicidalno ponašanje i autodestruktivno ponašanje se češće javlja među adolescenticama u usporedbi sa adolescentima (Kirkcaldy, Brown, Siefan, 2006).

S obzirom na sve navedeno, prvu hipotezu je moguće samo djelomično prihvatiti. Adolescenti jesu od mjerenih rizičnih i delinkventnih ponašanja najčešće navodili zlouporabu alkohola, no po pojavnosti nakon toga ne slijedi zlouporaba psihoaktivnih tvari, rano stupanje u spolne odnose i napuštanje škole kako je bilo očekivano, već su više izvještavali o prekršajnim i lakšim delinkventnim ponašanjima, krađi i razbojništvu te nasilničkim ponašanjima. Isto tako, nisu nađene razlike između adolescenata i adolescentica na subskali korištenja i zloupotrebe psihoaktivnih tvari, te na subskali autoagresivnosti, što je još jedan razlog djelomičnog prihvatanja prve hipoteze.

U ovom istraživanju se također ispitala povezanost različitih dimenzija roditeljskog ponašanja (emocionalnost, psihološka i bihevioralna kontrola) sa različitim oblicima rizičnog i delinkventnog ponašanja. Kod djevojaka je uočeno da postoji umjerena negativna povezanost procjene emocionalnosti majke i oca sa rizičnim i delinkventnim ponašanjem, kako ukupnog rezultata SRDP-a tako i svih subskala osim subskale prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja, rizičnih spolnih ponašanja te nasilničkih ponašanja (vidi Tablica 8). Kod mladića je nešto drukčija situacija, procjene emocionalnosti od strane majke su umjereno negativno povezane sa ukupnim rezultatom na SRDP-u i svim subskalama osim subskale autoagresivnog ponašanja, a procjene emocionalnosti oca su umjereno negativno povezane sa rezultatima na subskalama normativno-nepoželjnih ponašanja, korištenja i zloupotrebe psihoaktivnih tvari te nasilničkih ponašanja (vidi Tablica 9). Dakle, djevojke i mladići koji iskazuju više razine navedenih ponašanja doživljavaju svoje roditelje emocionalno hladnima, odbacujućima i nezainteresiranima. Ovaj nalaz je u skladu sa dosadašnjim istraživanjima. Emocionalno topli roditelji iskazuju puno brige, nježnosti i podrške prema svojoj djeci dok su emocionalno hladni roditelji skloni kritiziranju i iskazivanju pretežito negativnih emocija prema djetetu. Prema tome, emocionalna toplina, odgovornost i sigurnost pozitivno utječu na dječji razvoj (Davies i Cummings, 1994.), dok roditeljsko odbijanje ima negativne posljedice za socijalni i emocionalni razvoj djeteta. Ajduković (1990, prema Ferić Šlehan, 2008) pak ističe kako djeca s već razvijenim poremećajima u ponašanju (ona koja su bila u tretmanu socijalne skrbi) svoje roditelje doživljavaju kao hladnije, agresivnije, indiferentnije i sklonije zanemarivanju nego njihovi vršnjaci koji nemaju problema u ponašanju. Raboteg-Šarić i sur

(2002) navode kako su bliski odnos s roditeljima, roditeljska podrška te nadgledanje zaštitni čimbenici za uključivanje mladih u rizična ponašanja.

Nadalje, psihološka kontrola majke kod djevojaka je umjereno pozitivno povezana sa ukupnim rezultatom na SRDP, te rezultatima na subskali normativno nepoželjnog ponašanja te korištenja i zloupotrebe psihoaktivnih tvari. Psihološka kontrola oca je također na isti način povezana sa ukupnim rezultatima na SRDP i subskalom normativno- nepoželjnih ponašanja, ali je još i povezana sa rezultatima na subskali krađe i razbojništva te subskali nasilničkih ponašanja. Prema tome, djevojke koje iskazuju više razine rizičnih i delinkventnih ponašanja izvješćuju i o višim razinama psihološke kontrole od strane oca i majke. Pod dimenzijom psihološke kontrole podrazumijevaju se ona roditeljska ponašanja kojima se želi kontrolirati djetetov psihološki svijet; to su intruzivna ponašanja koja remete procese individuacije, ključne procese za formiranje identiteta u adolescenciji (Barber i sur, 1994). Većina istraživanja se slaže da je psihološka kontrola povezana samo sa negativnim ishodima za djecu, uključujući internalizirane i eksternalizirane probleme u ponašanju (Kincaid, Jones, Cuellar i Gonzalez, 2010; Kuppens, Grietens, Onghena i Michiels, 2009). Kod mladića je uočen neuobičajen rezultat, naime, kod njih nije pronađena povezanost između rizičnih i delinkventnih ponašanja i psihološke kontrole majke, dok je psihološka kontrola oca negativno nisko povezana sa rezultatima na subskali normativno-nepoželjnih ponašanja. Rezultati ukazuju da mladići koji iskazuju više razine normativno-nepoželjnih ponašanja izvješćuju o nižim razinama psihološke kontrole oca, i obrnuto. Ovaj nalaz bi se mogao protumačiti time da općenito niska roditeljska kontrola (pa i psihološka kontrola) je prediktivna za loše ponašanje adolescenata. Harris-McKay (2016) je u svom istraživanju dobila da je niska i visoka razina roditeljske kontrole povezana sa visokom razinom delinkventnog ponašanja, dok je umjerena razina roditeljske kontrole povezana s nižom razinom delinkventnog ponašanja.

Bihevioralna kontrola oca i majke nije povezana sa rizičnim i delinkventnim ponašanjem djevojaka, dok je kod mladića pronađena niska pozitivna povezanost bihevioralne kontrole oca s rezultatima na subskalama rizično spolnih ponašanja, nasilničkih ponašanja i autoagresivnih ponašanja. Dakle, mladići koji iskazuju više razine navedenih ponašanja izvješćuju o višim razinama bihevioralne kontrole oca. Ovi rezultati nisu u skladu sa većinom istraživanja provedenih na ovu temu, prema kojima je bihevioralna kontrola negativno povezana za raznim oblicima rizičnih i delinkventnih ponašanja (Smetana i Matzger, 2008;

Stattin, Kerr i Tilton-Weaver, 2010; Tilton-Waever, Burk i Kerr, 2013; Webb, Bray, Getz i Adams, 2002). Bihevioralna kontrola podrazumijeva one postupke kojima se ponašanje djeteta regulira kroz postavljanje pravila ponašanja i ograničenja kojih se dijete treba pridržavati, pa je u ovom slučaju nedostatak adekvatne kontrole rizični faktor za djetetov razvoj (Barber i sur, 1994). Više razine rizičnih i delinkventnih ponašanja mladića povezanih sa višim razinama bihevioralne kontrole oca, moguće je objasniti nalazom Keijsers, Frijns, Branje i Meeus (2009). Naime, oni su u svom istraživanju dobili da povezanost roditeljske kontrole i delinkventnog ponašanja adolescenata, ovisi o obiteljskoj klimi (da li je ona podržavajuća ili ne za adolescenta). Pa tako u obiteljima u kojima vlada pozitivna i podržavajuća klima, više razine roditeljske kontrole su povezane sa višim razinama delinkventnog ponašanja. Visoke razine roditeljske kontrole, adolescenti mogu interpretirati kao pretjerano kontrolirajuće i invazivne na njihovu privatnost. Dakle, visoke razine roditeljske kontrole, mogu zapravo otuđiti adolescente od svojih roditelja. Ovaj proces sami roditelji mogu još više pojačati, pokušavajući saznati u koje se delinkventne aktivnosti upuštaju njihova djeca. Roditelji koji podržavaju i brinu o svojoj djeci, umjesto da smanje svoje pokušaje kontrole djetetovog ponašanja, još više pojačavaju kontrolu kako bi držali dijete podalje od devijantnosti. Ovaj proces može dovesti do svojevrsnog začaranog kruga. Roditelji sve više povećavaju kontrolu i nameću pravila, što vodi do toga da adolescenti sve više negativno atribuiraju roditeljski nadzor što na kraju rezultira povećanjem delinkventnih aktivnosti, upravo kako bi iskazali svoju autonomiju. S obzirom na sve navedeno drugu hipotezu, prema kojoj se očekivala negativna povezanost emocionalnosti i bihevioralne kontrole roditelja, a pozitivna povezanost psihološke kontrole roditelja sa višim razinama različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja, moguće je samo djelomično prihvatiti.

Kao važno ograničenje ovoga istraživanja treba istaknuti da je ono provedeno na prigodnom, a ne reprezentativnom uzorku. Naime, u istraživanje su bili uključeni samo učenici iz gimnazija, a kako bi se mogla dobiti donekle realnija slika o rasprostranjenosti različitih rizičnih i delinkventnih ponašanja, trebalo bi u buduća istraživanja uključiti i razne strukovne škole. U istraživanju je korištena metoda samoiskaza koja ima prednost kod fenomena koji su najbolje dostupni samo osobi koja ih čini ili/i doživljava, a društveno neprihvatljivo ponašanje pripada velikim dijelom tim fenomenima. Ipak je samoiskaz potencijalno opterećen sklonošću sudionika davanju socijalno poželjnih odgovora te je poželjno rješenje korištenje više izvora informacija i formiranje mjera na podacima iz različitih izvora. Također je moguće da je prikupljanje podataka tijekom nastave utjecalo na rezultate jer postoji mogućnost da je sama

prisutnost vršnjaka, ali i njihovo neverbalno ponašanje, utjecalo na odgovore. Stoga bi istraživanje valjalo replicirati uz individualno prikupljanje podataka. Nadalje, mjera roditeljskog ponašanja je dobivena samo iz perspektive adolescenata, što ne mora predstavljati pravu odnosno stvarnu mjeru roditeljskog ponašanja. Stoga, kao implikacija za buduća istraživanja se preporuča uključivanje i roditelja u istraživanje.

ZAKLJUČAK

1. Utvrđeno je da najveći postotak ispitanika iskazuje normativno-nepoželjna ponašanja, zatim slijede prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, krađa i razbojništvo, nasilnička ponašanja, te korištenje i zlouporaba psihoaktivnih tvari. Postoji statistički značajna razlika između djevojaka i mladića na ukupnom rezultatu SRDP upitnika i svim subskalama osim na subskali korištenja i zloupotrebe psihoaktivnih tvari, te subskali autoagresivnog ponašanja. Dakle, mladići u prosjeku iskazuju veću razinu rizičnih i delinkventnih ponašanja u odnosu na djevojke.
2. Utvrđeno je da djevojke i mladići koji iskazuju više razine određenih rizičnih i delinkventnih ponašanja izvješćuju o nižim razinama emocionalnosti majke i oca. Nadalje, djevojke koje iskazuju više razine određenih rizičnih i delinkventnih ponašanja izvješćuju i o višim razinama psihološke kontrole od strane majke i oca, mladići koji iskazuju više razine normativno-nepoželjnih ponašanja izvješćuju o nižim razinama psihološke kontrole oca. Mladići koji iskazuju više razine rizičnih spolnih, nasilničkih te autoagresivnih ponašanja izvješćuju o višim razinama bihevioralne kontrole oca.

LITERATURA

- Ajduković, M. i Šincek, D. (2012). Doprinos roditeljskog ponašanja, rizičnosti braće/sestara i vršnjaka te internaliziranih problema društveno neprihvatljivom ponašanju mladića. *Psihologijske teme*, 21(1), 1-28.
- Ajduković, M., Ručević, S. i Šincek, D. (2008). Istraživanje rasprostranjenosti rizičnog i delinkventnog ponašanja djece i mladih u urbanim sredinama-dodatni poticaj za ciljanu prevenciju. *Dijete i društvo*, 10(1-2), 27-47.
- Aquilino, W. S., i Supple, A. J. (2001). Long-term Effects of Parenting Practice during Adolescence on Wellbeing: Outcomes in Young Adulthood. *Journal of Family Issues*, 22, 289-308.
- Barber, B. K., Olsen, J. E. i Shagle, S. C. (1994). Association between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors. *Child Development*, 65, 1120-1136.
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67, 3296-3319.
- Bašić, J., Ferić, M. (2004). Djeca i mladi u riziku – rizična ponašanja. U: Bašić, J., Koller Trbović, N., Uzelac, S. (ur.), *Poremećaji u ponašanju: pristupi i pojmovna određenja* (str. 57-71) Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Ciairano, S., Kliwer, W., i Rabaglietti, E. (2009). Adolescent Risk Behavior in Italy and The Netherlands, A Cross-National Study of Psychosocial Protective Factors. *European Psychologist*, 14(3), 180-192.
- Cummings, E. M., Davies, P. T. i Campbell, S. B. (2000). *Developmental psychopathology and family process: Theory, research, and clinical implications*. New York, London: Guilford Press.
- Cyr, M., McDuff, P., Wright, J., Theriault, C. i Cinq-Mars, C. (2005). Clinical correlates and repetition of self-harming behaviours among female adolescents victims of sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 14(2), 49-65.
- Davies, P. T. i Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment, an emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 16 (3), 387-411.
- Fagan, A., Van Horn, L., Hawkins, D., Arthur, M. (2007). Gender Similarities and Differences in the Association Between Risk and Protective Factors and Self-Reported Serious Delinquency. *Prevention Science*, 8, 115-124.

- Ferić Šlehan, M., Mihić, J., Ricijaš, N. (2008). Rizična ponašanja mladih i percepcija očekivanih posljedica za rizična ponašanja od strane roditelja. *Kriminologija i socijalna integracije*, 16(2), 47-59.
- Glavina, E. i Keresteš, G. (2007). Anksioznost i depresivnost kao korelati sociometrijskog statusa u grupi vršnjaka. *Suvremen psihologija*, 10(1), 7-21.
- Houge, A., Liddle, H.A., Johnson-Leckrone, J. (2002). Family-based Prevention Counseling for High-Risk Young Adolescents: Immediate Outcomes. *Journal of Community Psychology*, 30 (1), 1-22.
- Junger-Tas, J., Terlouw, G. J. i Klein, M. W. (1994). *Delinquent behavior among young people in the western world*. Amsterdam, New York: Kugler Publications.
- Keijsers, L., Frijns, T., Branje, S. J. T. and Meeus, W. (2009). Developmental Links of Adolescent Disclosure, Parental Solicitation, and Control With Delinquency: Moderation by Parental Support. *Developmental Psychology*, 45(5), 1314–1327.
- Kincaid, C., Jones, J. D., Cuellar, J. , Gonzalez, M. (2011). Psychological Control Associated with Youth Adjustment and Risky Behavior in African American Single Mother Families. *J Child Fam Stud*, 20, 102–110.
- Kirkcadilly, BD., Brown J., Siefan RG (2006). Disruptive behavioral disorders, self harm and suicidal ideation among German adolescents in psychiatric care. *Int J Adolesc Med Health*, 18, 597-614.
- Klarin, M., i Đerđa V. (2014). Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2), 243-262.
- Kline, R.B. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. New York London: The Guilford Press.
- Kuppens, S., Grietens, H., Onghena, P., i Michiels, D. (2009). Relationship between parental psychological control and childhood relational aggression: Reciprocal in nature? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 38(1), 117–131.
- Kuzman, M., Pejnović-Franelić, I., Pavić-Šimetin, I., i Pejak, M. (2008). *Europsko istraživanje o pušenju, alkoholu i drogama među učenicima* preuzeto, 20.04. 2016. S [www. hzjz.hr](http://www.hzjz.hr).
- Lacković-Grgin, K. (2006). *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Moffitt, T.E., Caspi, A., Harrington, H. i Milne, B.J. (2002). Males on the life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways: Follow-up at age 26 years. *Development and Psychopathology*, 14, 179-207.

- Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002). Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja*, 11 (58-59), 239-263.
- Ricijaš, N., Krajcer, M., i Bouillet, D.(2010). Rizična ponašanja zagrebačkih srednjoškolaca razlike s obzirom na spol. *Odgojne znanosti*, 12(1), 45-63).
- Sartor, C.E., Youniss, J. (2002). The Relationship between Positive Parental Involvement and Identity Achievement during Adolescence. *Adolescence*,37(146), 221-234.
- Silk, J. S., Morris, A. S., Kanaya, T. i Steinberg, L. (2003). Psychological control and autonomy granting: Opposite ends of a continuum or distinct constructs? *Journal of Research on Adolescence*, 13(1), 113-128.
- Smetana, J., Matzger, A. (2008). Don't ask, don't tell (your mom and dad): disclosure and nondisclosure in adolescent-parent relationships. U M. Kerr, H. Stattin, R. Engels (ur.), *What can parents do?: new insights into the role of parents in adolescent problem behavior* (str. 65-89). Chichester: John Wiley & Son.
- Stattin,H., Kerr,M., Tilton-Weaver, L. (2010). Parental monitoring: a critical examination of the research. U V. Guilamo-Ramos, J. Jaccard, P. Duttus (ur.), *Parental monitoring of adolescents* (str. 339). NY: Columbia University Press
- Stevens, P., i Griffin, J. (2001). Youth High-Risk Behaviors: Survey and Results. *Journal of Addictions and Offender Counseling*, 22(1), 31-47 .
- Šakić, V., Franc, R. i Mlačić, B. (2002). Samoiskazana sklonost adolescenata socijalnim devijacijama i antisocijalnim ponašanjima. *Društvena istraživanja Zagreb*, 2-3(58-59), 265-289.
- Tilton-Weaver, L., Burk, W., Kerr, M., i Stattin, H. (2013). Can parental monitoring and peer management reduce the selection or influence of delinquent peers? Testing the question using a dynamic social network approach. *Developmental Psychology*,10(10), 37-64.
- Vézina, J., Hébert, M., Poulin, F., Lavoie, F., Vitaro, F., i Tremblay, R. E. (2011). Risky Lifestyle as a Mediator of the Relationship Between Deviant Peer Afiliation and Dating Violence Victimization Among Adolescent Girls. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(7), 814 – 824.
- Vrselja, I., i Glavak Tkalić (2011). Odnos između rizičnog i delinkventog ponašanja, nekih obiteljskih kontekstualnih čimbenika i roditeljskih odgojnih metoda. *Kriminologija i socijalna integracija*, 19(1), 1-130.
- Webb, J., Bray, J., Getz, G., i Adams, G. (2002). Gender, perceived parental monitoring, and behavioral adjustment: Influences on adolescent alcohol use. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72(3), 392-400.

Wolff, J. M., i Crockett, L. J. (2011). The Role of Deliberative Decision Making, Parenting, and Friends in Adolescent Risk Behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(12), 1607 – 1622.